

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

УДК 378.126

Людмила Дибкова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики
Державного вищого навчального закладу
“Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана”

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У даній статті розглядається системоутворюючий фактор результативності навчального процесу – професійна компетентність викладача. Доведено важливу роль педагогічної компетентності при проведенні оцінювання результатів навчальної діяльності студентів ВНЗ. Наголошується на розвитку широкої мережі закладів для підвищення професійної компетентності сучасних викладачів ВНЗ.

Ключові слова: оцінювання навчальних результатів, професійна педагогічна компетентність, інформаційна компетенція викладача.

Лит. 6.

Lyudmyla Dybkova

PROFESSIONAL COMPETENCE OF UNIVERSITY PROFESSOR IN CARRYING OUT THE CONTROL INSTITUTIONS

This article discusses one of the most important aspects of modern education – the professional competence a teacher. Proven instrumental teacher competence when assessing the results of the training activity students. Notes on the development of a wide network of institutions to improve the professional competence of modern teachers.

Key words: evaluation of training results, professional competence, the competence of the pedagogical faculty information.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з розвитком нової парадигми освіти, яка орієнтована на самостійність, індивідуальність, гуманізм, професіоналізм, творче навчання дедалі більшого значення набуває професійна компетентність викладача як організатора і керівника самостійної активної пізнавальної діяльності студентів, їх консультанта і помічника.

Професіоналізм викладача є одним із головних факторів ефективності системи освіти, який визначає якість реалізації основних педагогічних функцій. Питанню педагогічної майстерності, професійної компетентності викладача приділено значну увагу в багатьох дослідженнях, серед яких – праці таких вчених як Н.В. Басова, В.П. Беспалько, В.І. Загвязинський, В.А. Козаков, В.Г. Кремень, О.М. Пехота, О.Я. Савченко Д.В. Чернілевський, В.А. Якунін та багатьох інших.

Нами виокремлено такі основні компоненти професійної компетентності викладача:

- знання та навички з навчальної дисципліни (історії і сучасного розвитку науки; використання найцікавіших фактів, простих і зрозумілих прикладів при викладанні складного навчального матеріалу; максимальний зв'язок матеріалу, що вивчається, з практикою, орієнтацією на майбутню професійну діяльність студентів; вміння

представити навчальний матеріал у вигляді логічно-структурованої схеми базових понять тощо);

- високий рівень комунікативної компетенції (вміння ефективно слухати, адекватне реагування на критику, здатність спроектувати ефективний діалог та проводити дискусії, риторичні вміння та ін.);

- дидактичні вміння (визначення цілей навчання; вибір адекватних форм, методів та засобів навчання; компетентне пояснення навчального матеріалу, конструювання педагогічних ситуацій та ін.);

- достатній досвід викладання, який дає змогу проводити вільну перекомпозицію матеріалу дисципліни за необхідності; постійно оновлювати зміст в міру розвитку науки; вільно вербалізувати навчальний матеріал тощо;

- організаційно-методичні вміння (планування навчального процесу, контроль та оцінювання навчальних результатів, організація ефективної навчально-професійної діяльності студентів, встановлення педагогічно виправданих педагогічних відношень із групою, аналіз педагогічних ситуацій створення умов для вияву активності, ініціативи, творчості у навчальній діяльності та ін.);

- адекватний рівень самооцінки, що сприяє формуванню впевненості й у студентів, використання авторитетного стилю викладання, застосування нових педагогічних технологій;

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

- здатність до самовдосконалення, самоаналізу, саморозвитку, що зумовлює пошук нових методів, форм викладання; аналізу тих чи інших подій у групі чи вчинків окремих студентів тощо;

- висока інформаційна компетентність, що дає змогу адекватно оцінювати переваги та використовувати нові інструменти для розвитку інформаційної компетентності студентів – сучасні засоби телекомунікацій, мультимедійні диски для самостійного засвоєння нових дисциплін, бібліотечні електронні бази даних, експертні системи для контролю знань; створювати власну Web-сторінку, яка має інформаційну цінність, розвиває комунікативну компетенцію студентів, надає доступ до навчального матеріалу без обмежень.

Аналізуючи представлені компоненти, ми стверджуємо, що саме оцінка діяльності викладача є системоутворюючою, яка полягає не тільки у ефективному проведенні контрольних заходів у рамках навчального процесу, але й у вмінні оцінити особистісний і професійний розвиток, аналізувати тенденції розвитку педагогічних технологій та обирати найкращі методи та форми проведення навчальних занять, оцінювати соціально-психологічний клімат у групі студентів, проектувати ефективні контрольні заходи та розробляти на компетентному рівні завдання для оцінювання навчальних результатів.

Отже, **метою статті** є виокремлення компонентів професійної компетентності викладачів, які впливають на якість оцінювання результатів навчальної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу. Викладання – особлива діяльність, окрім наявної професійної і педагогічної компетенції, викладач також повинен володіти певними знаннями менеджменту, маркетингу, логіки, акторської професії, основами психології тощо. Це пояснюється тим, що викладання базується на відношенні між окремими студентами, групами студентів і успіх викладача залежить від того, наскільки він здатний проаналізувати, оцінити й перетворити ці відношення в двохсторонні.

Як правило, кваліфікацію викладача визначають за його професійними знаннями у певній предметній області. На сьогодні ситуація докорінно змінюється. Викладач сучасного навчального закладу повинен бути педагогом-дослідником, вміти спроектувати весь навчальний процес загалом, акцентувавши увагу на суттєвіших аспектах; керувати розвитком особистості майбутнього фахівця та його професійним зростанням.

Проведене дослідження щодо професійної

компетентності викладача демонструє, що “75 % викладацького складу ВНЗ МВС Росії не мають спеціальної педагогічної освіти, 22 % – мають наукові ступені докторів та кандидатів наук і лише 9 % із них в галузі педагогічних та психологічних наук” [3]. Там же наводяться дані, що у 25 % викладачів виявляється недостатній рівень мотивації до розвитку педагогічної культури, небажання використовувати у навчальному процесі нові педагогічні технології, відсутні плани подальшого вдосконалення педагогічної компетентності.

Таким чином, сьогодення вимагає від викладача розвитку його педагогічної компетентності, активізації процесу самовдосконалення педагогічної культури. Усвідомлення викладачем значення постійного саморозвитку зумовлює пошук ним нових методів, форм викладання; аналіз тих чи інших подій у групі чи вчинків окремих студентів, що сприяє розвитку творчості самого викладача і ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців.

Яким же чином сучасний викладач ВНЗ може підвищити професійну компетентність? Рішення начебто є – це Інститути післядипломної педагогічної освіти. Нами проаналізовані програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників деяких інститутів (Донецьк, Чернівці, Львів, Київ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка). На жаль, більшість існуючих програм стосується вчителів середніх загальноосвітніх шкіл (які вже і так мають педагогічну освіту), щодо викладачів ВНЗ – програм підвищення кваліфікації майже не існує.

Опитування, проведене Київським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників (http://www.kristti.com.ua), підтверджує наш висновок. На питання “Що, на Вашу думку, здебільшого впливає на професійний розвиток педагога?” відповіді були такими (987 респондентів):

- система підвищення кваліфікації – 9,52%;
- активна професійна діяльність – 25,23%;
- самоосвіта – 22,59%;
- система методичної роботи на місцях – 6,26%;
- внутрішня мотивація – 23,20%;
- соціально-економічні чинники – 10,03%;
- комплекс інших факторів – 3,14%.

Таким чином, лише 9,52 % респондентів вважають, що професійну компетентність можна підвищити у системі підвищення кваліфікації.

Відтак, необхідно створювати більш гнучкі системи підвищення професійної компетентності

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

викладача – це можуть бути курси, семінари, тренінги тощо. При цьому необхідно здійснювати цільове фінансування, наприклад, у вигляді грантів – тоді викладач зможе визначити самостійно, які програми найефективніші – чи за кордоном, чи в країнах СНД, чи в одному із міст України. Одним із варіантів розв'язання цієї задачі є розробка різноманітних дистанційних курсів, які викладачі можуть засвоювати за своїм вибором.

Такий підхід зреалізовано у проекті федерального закону “Про освіту у Російській Федерації”, який доступний з 01.12.2010 р. для обговорення у мережі Internet. Стаття 52 “Підвищення кваліфікації і професійна перепідготовка педагогічних працівників” вміщує такий текст: “Педагогічні працівники проходять навчання за додатковими професійними програмами не рідше одного разу за п'ять років. Підвищення кваліфікації може здійснюватися ними протягом п'яти років, як одночасно, так і поетапно (дискретно), в тому числі завдяки засвоєнню окремих курсів, дисциплін, модулів, проходження практик, стажувань”.

Приклад ефективного підвищення професійної компетентності викладачів непедагогічних вузів наводиться у статті Л.А. Медвідь, яка зазначає, що у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана з 2001 р. кафедрою педагогіки та психології КНЕУ започатковано низку тренінг-курсів: “Сучасні методи навчання” (2001 – 2006 рр.), “Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін” (2004 – 2006 рр.), “Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів університету” (з 2006 р. і донині), зміст яких відповідає запитам викладачів, що прагнуть підвищувати свій рівень професійної майстерності [4, 378].

Деякі університети мають курси з навчання іноземним мовам, було б доцільним на їх базі розробити програми підвищення кваліфікації і для викладачів, наприклад, програму “Перекладач у сфері професійної комунікації”.

Принцип “Освіта – через все життя” безпосередньо стосується і сучасного викладача. Лише той викладач зможе прищепити студентам інтерес до пізнання нового, постійного оновлення своїх знань, саморозвитку, який і сам постійно вдосконалює свій інтелектуальний потенціал, вчиться все життя.

Таким чином, для підвищення результативності навчального процесу необхідно створити постійно діючу мережу різноманітних курсів підвищення кваліфікації для викладачів ВНЗ.

Особливістю XXI століття є інтенсивний

розвиток процесів інформатизації у всіх сферах діяльності і, особливо, в освітній. Розвиток сучасного інформаційного суспільства відбувається надшвидкими темпами, аналогічно розвиваються і інформаційні технології. Тому важливою компонентою професійної компетентності викладача є інформаційна. У результаті використання у навчальній діяльності інформаційно-комунікаційних технологій формується нове навчальне середовище. Важливим є використання інтерактивних можливостей комп'ютера не тільки для контролю навчальних результатів, а й для розвитку власної оцінної діяльності студентів, їх самоконтролю та самоаналізу.

Інформаційна діяльність сучасного викладача буде ефективною, якщо він:

- володіє навиками роботи з інформацією, представленою у електронному вигляді;
- знає та використовує раціональні методи пошуку та збереження інформації;
- застосовує можливості мережі Internet у навчальній та професійній діяльності, в тому числі і для здійснення комунікацій;
- має навик організації та проведення лекцій із застосуванням сучасного мультимедійного устаткування;
- рекомендує студентам розроблені мультимедійні курси, електронні бібліотечні ресурси, Web-сайти із навчальною інформацією;
- використовує у навчальній діяльності комп'ютерні програми не тільки для перевірки та оцінювання отриманих студентами знань та навиків, але й для розвитку оцінної діяльності студентів;
- застосовує інформаційні технології у навчальному процесі, тим самим підвищує професійну компетентність студентів – майбутніх фахівців.

Професійна компетентність викладача впливає і на результати контрольних заходів. Викладач має чітко уявляти, якою сукупністю знань повинні володіти студенти, щоб засвоїти новий матеріал, а також використовувати різноманітні прийоми для активізації навчання. Структурування навчального матеріалу, який повинен відповідати таким критеріям, як логічність, послідовність, узгодженість здійснюється із виокремленням певних навчальних блоків, рівень засвоєння яких і оцінюється в подальшому.

“Організація контролю пов'язана із визначенням та вибором оптимального сполучення різноманітних форм, видів та способів контролю з урахуванням особливостей конкретної навчально-педагогічної ситуації. Таким чином,

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

контроль, будучи основою для прийняття рішень про збереження або перегляді та зміни способу дії або поведінки, сам стає областю прийняття рішень [6, 120]. При цьому інтеграція поточного та підсумкового оцінювання є головною метою оптимізації процесу оцінювання навчальних результатів.

О. Ленская, аналізуючи проблеми якості підготовки вчителя, наводить приклад опублікованої в Англії у 2007 р. національної кваліфікаційної рамки вчителя-початківця (Qualified Teacher Status Standards) та зазначає, що набір педагогічних та загально методичних вимог до його роботи складає такий перелік (наводимо лише частину вимог, які стосуються теми нашого дослідження):

- володіння широким спектром засобів оцінювання, моніторингу та фіксації результатів навчання;

- вміння оцінювати поточний рівень навченості школяра для того, щоб поставити перед ним задачі, які вміщують виклик;

- здатність оцінювати адекватність обраних методів оцінювання у контексті їх впливу на перебіг навчального процесу;

- знання вимог до оцінювання результатів навчання у своїй предметній галузі, порядок проведення іспитів;

- розуміння різних підходів до оцінювання та володіння набором поточного (формуючого) оцінювання;

- вміння інтерпретувати статистичні дані для оцінки результатів своєї діяльності, розвитку учня, збільшення успішності;

- вміння розробляти блок взаємопов'язаних навчальних завдань із чітко визначеними задачами, що зрозумілі учням і які підходять для них відповідно до їх розвитку;

- здатність розробити точний, своєчасний та конструктивний звіт про результати навчальної діяльності учня, фокусуючи увагу на його прогресі та проблемних зонах [2].

Наведений приклад демонструє високий рівень професійної компетентності навіть у вчителя-початківця. Підкреслюється, що теорія та практика оцінювання займає третину часу, що відводиться на підготовку майбутнього педагога. Таким чином, підготовка та перепідготовка сучасного викладача ВНЗ у сфері оцінювання повинна здійснюватися на високому професійному рівні.

Знання викладача в галузі вимог до проведення оцінювання навчальних результатів, вміння виокремити проблеми з успішністю групи та знайти шляхи її розв'язання, розуміння викладачем

значення особистісного зростання кожного студента уможливило реалізацію індивідуальних траєкторій при кредитно-модульній системі професійної підготовки майбутніх фахівців, впровадження якої є однією з умов входження національної системи освіти до спільного європейського простору. Головне призначення модульної системи, за визначенням О.М. Алексюка [1], полягає в заміні організаційних засад педагогічного процесу у вищій школі, які б забезпечили його демократизацію, умови для зміни місця студента у навчанні (перетворення його з об'єкта в суб'єкт цього процесу), надали б навчально-виховному процесу необхідної гнучкості, запровадили у дію принцип індивідуалізації навчання. Введення інституту викладачів-кураторів, на яких покладено контроль за виконанням індивідуальних навчальних планів студентів, є необхідною умовою запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Кредитно-модульне навчання вимагає детальної розробки системи навчально-методичного забезпечення з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, спрямованої на формування творчого та свідомого навчання, на здатність до глибокого усвідомлення наукових та професійних завдань. "Модульне навчання в більшій мірі орієнтовано на самостійність студента, який може набрати різну кількість залікових одиниць по різних дисциплінах, вибудовуючи свою індивідуальну освітню траєкторію" [5, 193].

Роль викладача в системі такого навчання полягає в мотивуванні, діагностуванні, консультуванні та інформуванні студента, а роль студента з пасивної перетворюється в активну щодо навчального процесу. За такого навчання кожний студент зможе навчатися у власному темпі, відповідно до власних здібностей та темпераменту.

Кредитно-модульна система висуває особливі вимоги до особистісних якостей викладача: йому мають бути притаманні інноваційний характер мислення і готовність до змін, особиста творча спрямованість, бажання і спроможність забезпечити умови для реалізації не тільки свого творчого потенціалу, а й потенціалу студентів. Рівень професійної компетентності викладача впливає на якість його методичної роботи, що включає розроблення змістових модулів за спеціальностями; формування індивідуальних навчальних планів студентів; складання навчальних планів; розроблення методик проведення практичних, самостійних робіт та

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОНТРОЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

консультацій; створення наочних навчальних посібників (слайдів, схем, діаграм тощо); розроблення завдань для проведення контрольних заходів (проміжний та підсумковий контроль, тести та ін.); створення електронних версій навчально-методичного забезпечення (конспектів лекцій, тестових завдань тощо); встановлення критеріїв оцінювання знань та вмій студентів, формування завдань для студентів, що навчаються за індивідуальним графіком.

Необхідно також акцентувати на типових помилках викладачів: відсутність визначення цілей при оцінюванні навчальних досягнень студентів; створення контрольних завдань без чіткого уявлення і визначення цілей контролю; відсутність аналізу оціночної діяльності; переважання негативної форми оцінки роботи студентів; абсолютизація контролю; перенесення оцінювання успішності на оцінювання особистості студента; прагнення до деталізації і найбільш повного подання навчальної інформації; заміна організації навчальної діяльності контролем за поведінкою студентів. Суттєвою помилкою викладача є завеликий термін між проведенням контрольного заходу і оцінюванням його результатів.

Оцінка, ми вважаємо, повинна ставитися не тільки за отримані результати, а й за зусилля, витрачені студентом. Тому актуальним для нас було створення таких методів оцінювання, що ґрунтуються на вертикальному (із попереднім навчальним рівнем кожного студента), а не горизонтальному (із середнім рівнем групи) порівнянні досягнень. Для цього розробляються відповідні шкали оцінювання, структурується навчальний матеріал.

Висновки. Таким чином, у процесі оцінювання навчальних результатів професійна компетентність викладача відіграє важливу роль. Незважаючи на впровадження різноманітних інноваційних технологій, саме за педагогічною оцінкою залишається лідируюча роль у формуванні високоосвічених майбутніх фахівців. Актуальним є і питання розвитку неперервної освіти протягом всього життя не лише молодих фахівців, а й самих викладачів.

1. Алексюк О.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання / Алексюк О.М. – К.: Ін-т системних досліджень, 1993. – 220 с.

2. Ленская Е.А. Качество образования и качество подготовки учителя // Вопросы образования. – 2008. – № 4. – С. 81 – 94.

3. Мешков Ю.А. Удосконалення педагогічної культури викладачів вузів МВС Російської Федерації: дис. ... кандидата педагогічних наук: 13.00.01 / Мешков Юрій Олександрович. – М., 2001. – 213 с.

4. Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти: матеріали методол. семінару / АПН України; [ред. кол.: В.Г. Кремень (голова), В.М. Мадзігон, О.Я. Савченко та ін.]. – К.: АПН України, 2007. – 336 с.

5. Смирнов С.Д. Педагогіка и психология высшего образования: От деятельности к личности: Учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / Смирнов С.Д. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Издательский центр "Академия", 2005. – 400 с.

6. Якунин В.А. Педагогическая психология: Учеб. пособие / Якунин В.А. [2-е изд.] – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2000. – 349 с.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2010

П.Т. Шевченко
Автопортрет.
Олівець. 1847

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люди, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.

“Сонце заходить, гори чорніють”
[Орська кріпость 1847]
Тарас Шевченко

